

Politisk kronik

1. halvår 2000

Af Lars Bille, Institut for Statskundskab, Københavns Universitet

Udlændingepolitikken havde indtaget en fremtrædende placering i den politiske debat i efteråret 1999. Dansk Folkeparti havde profiteret heraf og opnåede en tilslutning i de løbende meningsmålinger på omkring 15%. Derimod voldte dette problemkompleks fortsat vanskeligheder for regeringspartierne (se Økonomi og Politik nr. 1. 2000 side 54) og af dem især for Socialdemokratiet. En række socialdemokratiske borgmestre havde offentligt og i stærke vendinger opfordret partiets ledelse til at gøre noget ved de problemer, som den store koncentration af flygtninge og indvandrere skabte i deres kommuner. Hvis ikke der blevet taget konstruktive skridt til at løse disse problemer, ville Dansk Folkeparti fortsætte med at høste blandt socialdemokratiske vælgere, lød deres advarsel. Det var derfor naturligt, ja nærmest nødvendigt, at statsminister Poul Nyrup Rasmussen i sin nytårstale til nationen gjorde flygtninge- og integrationspolitikken til et af hovedtemaerne.

I talen erkendte han, at der var reelle problemer, når danske familier i visse byområder begyndte at føle sig som fremmede i deres eget land. Han sagde også, at man – måske af angst for ikke at være tolerante nok - havde lukket øjnene for en udvikling, som gik den gale vej. Derfor skulle der stilles tre krav til indvandrerne såvel som til danskerne. Alle skulle lære dansk, alle skulle have et arbejde og mulighed for uddannelse og alle skulle acceptere de værdier, det danske samfund byggede på. Han varslede stramninger af udlændingelovens regelsæt for familiesammen-

føring og en stærkere integrationsindsats, der byggede på et bedre samarbejde mellem kommuner og stat.

Traditionen tro blev talen kritisk modtaget af oppositionen både til venstre og højre for regeringen. Venstre fløj fandt, at han ikke havde sat regeringens kritikere på plads, men i stedet førte debatten på højrefløjens præmisser, medens højrefløj kritiserede talen for at være for ukonkret, og for at regeringen i dette spørgsmål havde pantsat sin handlefrihed hos de radikale.

Den 5. januar blev der afholdt et møde mellem indenrigsminister Thorkild Simonsen og seks socialdemokratiske borgmestre fra københavnske forstadskommuner, hvor de forelagde ministeren deres problemer. De fik ikke konkrete løfter på mødet, men dog lovnin g på, at regeringen ville forsøge at finde en model, hvorefter ikke kun flygtninge, men også indvandrere fremover kunne blive mere ligeligt fordelt mellem landets kommuner. Den 19. januar afholdtes et tilsvarende møde med by- og boligminister Jytte Andersen, hvor blandt andet indsatsen over for ghettodannelser blev drøftet. Det radikale Venstre havde i dette forløb forholdt sig tavs, men på det radikale nytårstævne på Nyborg Strand den 9. januar erklærede økonomiminister Marianne Jelved, at partiet var parat til at overveje stramninger af udlændingeloven, dels med henblik på at forhindre arrangerede ægteskaber ved at sætte aldersgrænsen for retten til familiesammenføring op, dels i

form af at stille krav om, at indvandrere skulle have en selvstændig bolig for at få en ægtefælle til Danmark. Den 29. februar fremlagde regeringen en udlændingepakke i Folketinget, som indeholdt sådanne stramninger.

Men det var ikke kun regeringen, herunder især Socialdemokratiet, der havde problemer med at finde den rette kurs i flygtninge- og indvandrerpoltikken. Også Venstre havde problemer. Et forslag fra Venstres formand Anders Fogh Rasmussen om, at indvandrere skulle have opholdt sig syv år i Danmark, før de kunne få adgang til sociale ydelser, blev erklæret overflødig af nogle af Venstres borgmestre, blandt andet Farums Peter Brixtofte. Hvis blot kommunerne brugte den lovgivning, der allerede forelå, var en sådan stramning ikke nødvendig. Størst uenighed opstod dog, da pressen i begyndelsen af marts refererede en artikel Venstres rets- og udlændingeordfører Birthe Rønn Hornbech havde skrevet i partiets blad Liberal. Heri skrev hun, at det var Venstres opfattelse, at FN's flygtningekonvention ikke forpligtede Danmark til at give spontane asylsøgere opholdstilladelse, men at den alene forpligtede til at yde beskyttelse mod forfølgelse, og at dette kunne opfyldes ved at sende asylansøgerne til sikre lejre i nærområdet, uden først at give dem mulighed for at søge asyl i Danmark. Det politisk interessante, i de reaktioner der kom på forslaget, lå på to fronter.

Den ene front vedrørte Venstres muligheder for at nå dets erklærede mål om at gendanne firkløveret. Både Centrum-Demokraterne og Kristeligt Folkeparti tog meget entydigt og skarpt afstand fra Birthe Rønn Hornbechs forslag. Også Det konservative Folkeparti forholdt sig kritisk til forslaget. Kun Dansk Folkeparti støttede og fandt endog, at forslaget måtte betragtes som dødsdommen over firkløverregeringen.

Den anden front vedrørte reaktionerne internt i partiet. I dele af baglandet og på Venstres

gruppemøde den 2. marts mødte synspunktet modstand. Endvidere lagde partiets politiske ordfører Ulla Tørnæs og dets EU-ordfører Charlotte Antonsen offentligt afstand til den del af forslaget, som vedrørte de spontane flygtninges mulighed for at søge asyl, når de kom til Danmark. Birthe Rønn Hornbech fastholdt imidlertid, at hun alene havde udtrykt Venstres langsigtede mål på det område, et mål som partiet havde vedtaget allerede i midten af 1980'erne, og at afvisningen af at behandle asylansøgningerne i Danmark blot var en logisk konsekvens af, at asylbehandlingen skulle ske i EU-financerede flygtningelejre i nærområderne, når de engang var blevet etablerede, og EU i øvrigt havde aftalt en fælles asylpolitik. Hvis partiet ønskede at ændre politik, blev det ikke med hende som ordfører. Så vidt kom det dog ikke. Efter at Birthe Rønn Hornbech den 16. marts havde udsendt en tre siders lang præciserende pressemeldelse efterfulgt af nogle udglattende bemærkninger fra Anders Fogh Rasmussen om, at debatten var luftig, meget teoretisk og hypotetisk, faldt der ro om sagen og om flygtninge- og integrationspolitikken i almindelighed. Politikerne og medierne blev for en tid optaget af andre emner. Episoden havde dog vist, at det kan skabe problemer for et parti, når den stringente og logiske konsekvens af partiets egen langsigtede politik bliver fremstillet kompromisløst på det forkerte tidspunkt.

Trods udgivelsen af et par bøger der ret så indgående og personært beskæftigede sig med den konservative magtkamp plus oplysninger i pressen om uforbrugte kampagnemidler i partiets hovedkontor forud for de konservatives katastrofevalg i 1998, undgik Det konservative Folkeparti en genopblussen af stridighederne. Den fordeling af magt og indflydelse folketingsgruppen var nået frem til i august 1999 (se Økonomi og Politik nr. 1 2000 side 45) lod til at være holdbar. Udsigten til at den interne ro kunne opretholdes, bedredes også betydeligt af, at nogle af ho-

vedpersonerne forlod eller erklærede, at de ville forlade folketingsgruppen ved næste folketingsvalg. Den 7. februar meddelte Jens Heimbürger, at han efter en række avisartikler om økonomiske uregelmæssigheder og momsunddragelse i hans virksomheder ville forlade Folketinget ved afslutningen af folketingsåret. Han erklærede, at det ikke var på grund af et pres fra partiet, men alene af hensyn til hans forretning, at han opgav sin karriere som aktiv politiker. Partiets politiske leder Bendt Bendtsen kommenterede ikke sagen på anden måde, end at han tog hans beslutning til efterretning. Alt andet havde også været særdeles uklogt. Den 22. februar meddelte endnu en af Engell-fløjens støtter, Henning Grove, at han ikke ønskede at opstille til næste folketingsvalg. Den 15. maj kom – til manges store overraskelse – oplysningen om, at Hans Engell var blevet udnævnt til administrerende chefredaktør på Ekstra Bladet. Han forlod derfor med omgående virkning Folketinget. Endelig skal det nævnes, at partiformand Poul Andreassen den 14. april meddelte det konservative forretningsudvalg, at han ville træde tilbage fra posten på partiets landsrådsmøde til november. Hermed var vejen banet for, at den politiske leder Bendt Bendtsen kunne vælges som partiformand. Hermed ville de tre ledende poster i partiet – politisk leder, formand for folketingsgruppen og formand for landsorganisationen – igen være samlet hos én person. Med disse udskiftninger i persongalleriet måtte et punktum langt om længe være blevet sat for dette traumatiske kapitel i de konservatives saga.

Den fortsat svigtende tilslutning i meningsmålingerne til Socialdemokratiet fik flere ministre og ledende socialdemokratiske folketingsmedlemmer til – anonymt forstås! – at kritisere Poul Nyrup Rasmussens ledelse af partiet. Sågar rygter om, at et nyt formandsopgør ikke kunne udelukkes, verserede i pressen. Andre kritiserede de socialdemokratiske ministre for at være for passive, for idéfattige og for ikke kunne sælge partiets

politik. Et i forvejen planlagt heldagsmøde den 17. januar på Roskilde Højskole, hvor den socialdemokratiske top skulle have en grundig velfærdsdebat som grundlag for udarbejdelsen af et nyt regeringsgrundlag, blev i høj grad præget af den rejste kritik. På det ugentlige pressemøde den 18. januar, få dage før regeringens syvårs fødselsdag, erkendte statsministeren, at Socialdemokratiet var løbet ind i en syvårskrise, og at vejen ud af den var gennem en tæt dialog med befolkningen at fremkomme med en klart formuleret langsigtet strategi for forbedringer indenfor kerneområderne sundhed, ældre, børn og unge samt uddannelse. På et efterfølgende møde i den socialdemokratiske gruppe var der fuld opbakning til statsministeren.

Regeringsrokaden den 23. februar kan ses som et første skridt i retning af en ny offensiv linie fra partiet og regeringen. Der havde flere gange været spekulationer om, at en rokade var forestående ud fra en formodning om, at statsministeren ønskede at sammensætte og indarbejde et nyt hold i god tid inden den næste valgkamp. Og nu kom den så. Der var ikke tale om en større omdannelse. Det var ventet, at indenrigsminister Thorkild Simonsen trådte ud af regeringen på grund af alder. I hans sted blev Karen Jespersen flyttet fra socialministeriet til indenrigsministeriet, og Henrik Dam Kristensen overtog hendes post. Hermed havde to af regeringens i befolkningens øjne populære og mest troværdige ministre fået ansvaret for at styrke regeringens politik og image over for offentligheden på to af de områder, hvor problemerne for regeringen havde manifesteret sig tydeligst. Overraskelsen i regeringsrokaden var Ritt Bjerregaards tilbagevenden til regeringen. Hun blev udnævnt til fødevareminister. Der skulle trækkes på hendes kendskab og kontakter til EU-maskineriet og ikke mindst hendes evner til at tiltrække mediernes opmærksomhed, en evne som kunne blive værdifuld i den kampagne for en dansk tilslutning til den fælles europæiske valuta,

alle mente snart måtte komme. Hun og Henrik Dam Kristensen var tiltænkt en central rolle i Socialdemokratiets kampagne. Sundhedsminister Carsten Koch blev fyret på gråt papir. Han blev erstattet af Sonja Mikkelsen, som afgav trafikministeriet til den hidtidige socialdemokratiske politiske ordfører Jacob Buksti. Dermed var der taget behørigt hensyn til den siden formandsopgøret i 1992 eksisterende Auken-venlige fløj, som gik under navnet »Aldrig mere en 11. april«.

Om nogen gennemgribende fornyelse, endsi-ge fornyelse af regeringen kunne man bestemt ikke tale, hvorfor ordene »genbrug« og »det sikre« forekom hyppigt i de kommentarer, der ledsagede rokaden. Foryngelsen skete i stedet gennem valget af den 25-årige Pernille Blach Hansen til Socialdemokratiets politiske ordfører. Også her blev »Aldrig mere en 11. april« tilgodeset. Hendes konkurrent til posten, Claus Larsen-Jensen, blev i stedet valgt til formand for Folketingets Europa-udvalg. Samtidig med præsentationen af de nye ministre fremlagde statsminister Poul Nyrup Rasmussen debatoplægget »Det Holdbare Samfund«. Heraf fremgik det, at regeringen i løbet af foråret ville afholde fire folkehøringer om nogle af velfærdsstatens kerneområder: ældreomsorg, sundhed, familie og skole, og det rummelige arbejdsmarked. Dialogen med befolkningen skulle styrkes, og de synspunkter, der fremkom på høringerne, skulle indgå i det videre arbejde med udformningen af et nyt regeringsgrundlag til afløsningen af det fra marts 1998.

Regeringsrokaden blev selvfølgelig ikke modtaget uden kritiske kommentarer fra den borgerlige opposition. Såvel de konservatives politiske ordfører Lene Espersen som Venstres formand Anders Fogh Rasmussen mente blandt meget andet, at rokaden primært skulle ses som et forsøg fra statsministerens side på at aflede opmærksomheden fra Øst-rig-sagen. Den begyndte i januar, da der efter det østrigske parlamentsvalg var mulighed

for, at Frihedspartiet (Freiheitliche Partei Österreich, FPÖ) indtrådte i en koalitionsregering med det konservative parti. Sagen udviklede sig herefter i de følgende måneder til at blive en belastning for ikke kun regeringen, men også for dem, der ønskede en dansk tilslutning til den fælles EU-valuta, euroen.

Substansen i sagen var, at 14 EU-landes stats- og regeringschefer mandag den 31. januar udsendte en erklæring om, at de enkelte lande ville iværksætte sanktioner mod Østrig, såfremt Frihedspartiet blev optaget i den østrigske regering. Sanktionerne ville have form af, at ingen af regeringerne i de 14 lande på det politiske niveau ville fremme eller acceptere nogen form for bilaterale, officielle kontakter med en østrigsk regering, hvori FPÖ indgik. De ville ikke støtte østrigske kandidater til poster i internationale organisationer og de østrigske ambassadører ville kun blive modtaget på et rent teknisk niveau. Dette meget usædvanlige initiativ var besluttet, uden at landenes udenrigsministerier var blevet inddraget.

De danske oppositionspolitikeres reaktioner på erklæringen faldt i groft taget to hovedkategorier. Den ene vedrørte den beslutningsproces der var gået forud for statsministerens tilslutning til aktionen. Den anden vedrørte et EU-lands frie ret til at sammensætte en demokratisk valgt regering uden indblanding fra de andre EU-lande.

Ifølge Grundlovens paragraf 19 stk. 3 skal regeringen rådføre sig med Det Udenrigspolitiske Nævn forud for enhver beslutning af større udenrigspolitisk rækkevidde. I de umiddelbare reaktioner på erklæringen undrede de politiske ledere til højre og venstre for regeringen sig over, at de ikke var blevet orienteret inden statsministeren havde truffet beslutning om, at Danmark tilsluttede sig aktionen. På et dertil indkaldt møde i Det Udenrigspolitiske Nævn den 1. februar gav statsministeren en redegørelse for forløbet, hvor-

af det fremgik, at han som den sidste af de 14 stats- og regeringschefer sent søndag den 30. januar var blevet orienteret om de andres beslutning og derfor vanskeligt kunne gå enegang. Han havde herefter mandag den 31. januar orienteret udenrigsminister Niels Helveg Petersen og økonomiminister Marianne Jelved samt indkaldt Det Udenrigspolitiske Nævn. Nævnet godkendte denne fremstilling. Torsdag den 3. februar underskrev de to østrigske regeringspartier, det konservative Österreichische Volkspartei (ÖVP) og Frihedspartiet en erklæring om, at den regering de havde dannet ville overholde menneskerettighederne, bekæmpe racisme og respektere landets tilknytning til EU.

Dette fik både Venstre og Det konservative Folkeparti til at anbefale, at aktionen mod Østrig blev afblæst, om nødvendigt at Danmark alene trådte ud af aktionen. Det kunne de dog ikke samle flertal for, da både Socialistisk Folkeparti, Enhedslisten, Centrum-Demokraterne og Kristeligt Folkeparti var af den opfattelse, at det ville sende et meget forkert signal. I stedet skulle regeringen arbejde på at overtale de øvrige lande til i fællesskab at ophæve sanktionerne. Et par dage senere tilsluttede nu også Anders Fogh Rasmussen sig dette synspunkt. De konservative fastholdt, at Danmark burde gå enegang.

På endnu et møde i Det udenrigspolitiske Nævn den 8. februar fik statsministeren opbakning til, at Danmark ikke skulle gå enegang. Aktionen var en vigtig politisk markering af modstanden mod højrekræfterne i Europa, og regeringen mente, at det var vigtigt, at den modstand blev fastholdt. Det almindelige indtryk efter nævnsmødet var, at sagen nu var landet blødt. Men allerede den 9. om eftermiddag blev Det udenrigspolitiske Nævn igen hasteindkaldt til møde den 10. februar. Årsagen var, at en telefax var dukket op. Telefax-sagen kunne tage sin begyndelse.

Det viste sig, at allerede fredag den 28. januar kl. 18.53, var der indløbet en fire siders lang telefax til statsministeriet fra den portugiske EU-formand, hvor han beder om den danske regerings stillingtagen til en samlet EU-aktion over for Østrig. Da personalet imidlertid var gået hjem, og faxen indløb på en maskine, der ikke tømmes af den vagthavende medarbejder, blev papirerne først hentet ud af maskinen mandag den 31. januar. Her skønnede en fuldmægtig, at sagen var forældet, da beslutningen jo var truffet om søndagen, hvorfor papirerne blev arkiveret. Først onsdag den 9. februar blev statsministeren ifølge hans egne oplysninger på et pressemøde den 10. februar gjort bekendt med faxen. Derfor havde han ikke kunnet orientere Det udenrigspolitiske Nævn herom på mødet den 8. februar. Medens regeringens støttepartier tog statsministeren redegørelse til efterretning, fortsatte Venstre, Det konservative Folkeparti og Dansk Folkeparti med at tvivle på, om ikke statsministeren alligevel havde været orienteret så betids, at han havde kunnet indkalde Det udenrigspolitiske Nævn.

Den 14. februar offentliggjorde statsministeren efter aftale med Socialistisk Folkeparti og Enhedslisten det samlede telefaxmateriale. Heraf fremgik det, at flere personer i statsministeriet havde set materialet, hvilket fik Venstres medlem af Det Udenrigspolitiske Nævn Svend Aage Jensby til yderligere at tvivle på statsministerens fremstilling. Han syntes det var underligt, at så mange havde set faxen uden at nogle havde informeret statsministeren. Venstre ville derfor fortsat bore i sagen. De følgende dage bragte pressen flere oplysninger og detaljer som bekræftede kritikerne i deres formodning om, at statsministeren havde været tidligere orienteret, end han havde sagt til nævnet, og at han derfor havde begået grundlovsbrud ved ikke at indkalde Det Udenrigspolitiske Nævn. Blandt de oplysninger, der nu kom frem, var, at han havde haft en samtale med den belgiske premiermi-

nister under en økonomiske konference i Davos, hvilket statsministeren direkte adspurgt på nævnsmødet ikke kunne huske noget om. Finansminister Mogens Lykketoft bekræftede, at en sådan samtale havde fundet sted, men at den alene bestod i en præsentation af hans ringhed for den belgiske premierminister og i øvrigt var af meget kort varighed og kun berørte høflige almindeligheder. Det kom også frem, at regeringscheferne allerede på holocaust-konferencen i Stockholm den 26.-27. januar drøftede en aktion mod Østrig, men det fremgik ikke, om drøftelserne var konkrete og hvis ja, om Poul Nyrup Rasmussen da var blevet orienteret herom på dette tidspunkt.

Således stod påstand mod påstand, fortolkning mod fortolkning, vurdering mod vurdering. Det politisk afgørende i situationen var, at de partier, der udgjorde regeringens parlamentariske grundlag, ikke mente, at der var basis for at tage alvorlige skridt mod statsministeren. Dette blev de yderligere bekræftet i på endnu et møde i Det Udenrigspolitiske Nævn den 24. februar. Her blev nævnsmedlemmerne præsenteret for et brev fra den portugisiske regeringschef Guterres, hvor han bekræftede, at den danske statsminister først var blevet orienteret om de forestående sanktioner mod Østrig sent søndag den 31. januar. Dermed havde han bekræftet Poul Nyrup Rasmussens version af forløbet. Venstre og Det konservative Folkeparti stillede sig dog ikke tilfredse. De mente fortsat, at der var mange løse ender. Nye oplysninger om at Finland – som var blevet ringet op på samme sene tidspunkt som Danmark – havde bedt om udsættelse med at svare indtil det finske udenrigspolitiske nævn var blevet hørt, fik dem til fortsat at kritisere Poul Nyrup Rasmussen for ikke at have gjort det samme. Men med den portugisiske statsministers brev i hånden var det dog klart, at stormen var ved at løje af. Det Udenrigspolitiske Nævn besluttede, at det ville afgive en beretning, der kortlagde hele forløbet.

Socialistisk Folkeparti og Enhedslisten var kommet frem til den opfattelse, at sagen burde afsluttes med, at nævnet i denne beretning fastslog, at en regering ikke måtte træffe vidtrækkende beslutninger uden at rådføre sig med nævnet, heller ikke hvis det var en hastesag. I så fald skulle regeringen tage forbehold for en efterfølgende parlamentarisk godkendelse. På nævnsmødet den 13. marts vedtog det en beretning, der dels indeholdt en næse til statsministeren med formuleringen om, at regeringen helt klart burde have rådført sig med Nævnet forud for beslutningen, dels en henstilling til regeringen om, at den forud for fremtidige beslutninger af denne art rådførte sig med nævnet. Den første passus kunne vanskeligt læses på anden måde, end at nævnet mente, at statsministeren havde overtrådt Grundloven. Når det kun medførte en næse, viser det fleksibiliteten i lovfortolkningen, når det parlamentariske grundlag er i orden. Den sidste passus kunne tolkes som en indskrænkning af regeringens handlefrihed i udenrigsanliggender, en indskrænkning som også en eventuel kommende borgerlig regering måtte arbejde under. Efter en forespørgselsdebat i Folketinget den 14. marts om Østrig-sagen vedtog alle partier på nær Dansk Folkeparti, der undlod at stemme, at tilslutte sig nævnets beretning. Som det var tilfældet i Rushdie-affæren, var det altså også denne gang lykkedes venstrefløjens at udnytte et borgerligt stormløb på regeringschefen til at fremme egne synspunkter på udenrigspolitikken og få gennemført varige ændringer i rammerne for udenrigspolitikken.

Den anden dimension af Østrig-sagen var den negative virkning, den havde på vælgerens holdning til EU generelt og til Danmarks tilslutning til den fælles mønt, euroen, specifikt. Godt nok var aktionen mod Østrig ikke besluttet af EU som sådan. Sanktionerne var iværksat på bilateral basis. Men det var en formalistisk skellen for feinschmeckere. For mange vælgere og især for de EU-skeptiske borgerlige vælgere var aktionen et bevis på,

at EU blandede sig i en medlemsstats suveræne ret til selv at bestemme dannelsen af en lovligt og demokratisk valgt regering. Det kunne måske blive Danmarks tur næste gang, lød det. EU-modstanderne fandt således bekræftelse på, hvad de altid havde hævdet, nemlig at EU udviklede sig til en statsliggende konstruktion, der tilsidesatte folkenes selvstemmelsesret, i hvert fald når det gjaldt de mindre nationer. Og for en del af skeptikerne blev aktionen den dråbe, der fik bægeret til at flyde over. Lige præcis her var grænsen nået. Derfor måtte den danske deltagelse i den fortsatte politiske integration i Europa stoppes. Det kunne blandt andet gøres ved at stemme nej til ophævelsen af det danske forbehold om deltagelse i ØMU'ens tredje fase.

Presset for at få ophævet sanktionerne fra de borgerlige partier, især fra Det konservative Folkeparti, som ønskede dansk enegang, men efterhånden også fra Venstre, blev kraftigere og kraftigere. I maj og juni måned arbejdede statsministeren ihærdigt på de indre linier for at opnå tilslutning hertil fra de andre lande, hvor især Frankrig og Belgien var de mest standhaftige. Efter et møde i Det Udenrigspolitiske Nævn den 27. juni om formiddagen, en række telefonsamtaler med de andre regeringer og endnu et møde i nævnet om aftenen fik regeringen tilslutning fra Enhedslisten, Socialistisk Folkeparti og Centrum-Demokraterne til den model regeringscheferne havde forhandlet sig frem til. Den bestod i, at Portugals ministerpræsident anmodede Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols formand om at udpege tre personer, der på basis af en grundig undersøgelse skulle aflægge rapport om den østrigske regerings tilsagn til de fælles europæiske værdier, især med henblik på mindretals, flygtninges og immigranternes rettigheder. Desuden skulle de aflægge rapport om udviklingen af Frihedspartiets (FPÖ) politiske karakter. På grundlag af denne rapport vil passende forslag i forbindelse med de 14 landes bilaterale forhold til den østrigske regering komme i betragt-

ning. Efter nogen tøven tilsluttede Østrig sig denne model, som herefter blev iværksat.

Venstre, Det konservative Folkeparti og Dansk Folkeparti var meget kritiske overfor løsningsmodellen. De kritiserede den for ikke at indeholde en tidsplan for sanktionernes ophævelse, hvorfor de – ikke uden grund – frygtede, at Østrig-sagen fortsat ville være aktiv og skade ja-siden, når de danske vælgere skulle stemme ved folkeafstemningen om tilslutningen til den fælles mønt. De tre partier foretrak klart, at sanktionerne blev ophævet den 1. juli. Selvom de andre partier nok havde samme ønske, var ønsket om ikke at gå enegang dog stærkere.

Som mere end antydte i det foregående, forestod der en folkeafstemning om det danske forbehold overfor en tilslutning til ØMU'ens tredje fase, indførelsen af den fælles valuta. Hvornår den folkeafstemning skulle finde sted, havde været et tilbagevendende tema i den politiske debat i de foregående år. Venstre og Det konservative Folkeparti havde stedse presset kraftigt på for at få afstemningen afviklet så hurtigt som muligt. Det radikale Venstre med økonomiminister Marianne Jelved i spidsen var også begyndt at tale om det nødvendige i en snarlig afstemning. Med gennemførelsen af regeringsomdannelsen den 23. februar tydede mere og mere da også på, at regeringen nu var indstillet herpå. Der var dog det problem, at statsminister Poul Nyrup Rasmussen på Socialdemokratiets kongres i september 1999, hvor han havde talt varmt og længe for et ja, havde lovet de delegerede, at afstemningen først skulle finde sted efter partiets kongres i september 2000. Han havde dog forbeholdt sig ret til at indkalde til en ekstraordinær kongres, såfremt den internationale eller danske situation gjorde det nødvendigt. Man kan ikke sige, at der var indtruffet begivenheder af en sådan karakter, hverken nationalt eller internationalt, at det kunne berettige til en ændring af den planlagte køreplan, men ikke desto mindre

meddelte statsminister Poul Nyrup Rasmussen og økonomiminister Marianne Jelved på et dertil indkaldt pressemøde den 9. marts, at folkeafstemningen ville finde sted den 28. september.

Baggrunden for den beslutning lå givetvis i en række strategiske og taktiske overvejelser. Presset fra den radikale regeringspartner var som sagt tiltaget. Dertil kan lægges, at en afstemning om den fælles valuta senere på året kunne blive stærkt påvirket af de forhandlinger, som EU-landene formentlig skulle afslutte i Nice i december, om en række større reformer af Amsterdam-traktaten, reformer som ikke alle formodedes at blive positivt modtaget af danske EU-skeptikere og modstandere. En afstemning senere på året eller endog i begyndelsen af 2001 kunne også lægge generende begrænsninger på regeringens manøvfrihed med hensyn til at finde et for den selv godt tidspunkt at udskrive nyvalg på. En vigtig præmis for beslutningen var dog også det bemærkelsesværdigt hurtige omslag, som indtraf blandt de socialdemokratiske amtsformænd og andre i det socialdemokratiske bagland i begyndelsen af marts i holdningen til at fremrykke afstemningen. Der var således kun tre af de omkring 40 fremmødte på Socialdemokratiets hasteindkaldte hovedbestyrelsesmøde den 9. marts, der ikke kunne støtte beslutningen. På dette møde besluttedes det også at indkalde til ekstraordinær kongres den 30. april. Denne fuldtonende anbefaling af et ja blev bekræftet på et hovedbestyrelsesmøde den 8. april, hvor kun to ud af 42 stemte imod. Det kom derfor ikke som nogen overraskelse, at kongressen fulgte partiledelsens anbefaling om at stemme ja den 28. september, men det må alligevel siges at være overraskende, at det skete med hele 97 procent af de godt 500 delegeredes stemmer. Tidligere tiders betydningsfulde mindretal var svundet ind til næsten ingenting - eller gået i dvale. En ikke uvæsentlig ændring i det samlede EU-politiske landskab var indtrådt.

Syv måneders kampagne kunne tage sin begyndelse. Fronterne var de gammelkendte. På partiplan var ja-siden repræsenteret af Socialdemokratiet, Det radikale Venstre, Centrum-Demokraterne, Det konservative Folkeparti og Venstre, nej-siden af Enhedslisten, Socialistisk Folkeparti, Dansk Folkeparti, Frihed 2000. Kristeligt Folkeparti var traditionen tro næsten ligelig delt mellem de to sider, men i modsætning til afstemningen om Amsterdam-traktaten var det denne gang nej-siden, der havde flertallet. Partiets formand Jann Sjursen offentliggjorde den 14. marts, at han ville stemme nej. Det samme ville Ole M. Nielsen, medens folketingsgruppen to øvrige medlemmer, Flemming Kofod-Svendsen og Tove Videbæk ville stemme ja. Partiets hovedbestyrelse besluttede den 25. marts med stemmerne 30 for og 20 imod at anbefale partiets landmøde at stemme nej til den danske deltagelse i ØMU-samarbejdet, en anbefaling landsmødets flertal fulgte. I øvrigt blev medlemmerne stillet frit. Også blandt bevægelserne var aktørerne og fronterne de samme. Ja-siden var repræsenteret af Nyt Europa og nej-siden af JuniBevægelsen, Folkebevægelsen mod EU og Nationernes Europa.

Kampagnens temaer og indhold skal ikke refereres her, da kampagnen ikke kom i gang for alvor før efter sommerferien. Dog skal offentliggørelsen af nogle rapporter kort omtales, da deres indhold kom til at indgå med vægt i debatten. Den 7. april offentliggjorde regeringen en 550 siders rapport »Danmark og Euroen«, hvis hovedbudskab kort fortalt var, at et nej ville øge den økonomiske usikkerhed, øge spændet mellem den danske rente og renten i euro-landene og skabe mulighed for et spekulativt pres på den danske krone fra markedernes side, som kunne nødvendiggøre, at der skulle føres en strammere finanspolitik, end det ellers ville være tilfældet. Ved et ja ville Danmark afskrive sig mulighederne for at devaluere, men da fastkurspolitikken under alle omstændigheder skulle fastholdes, blev det ikke anset for at være

noget problem. I stedet ville Danmark få en beskyttelse mod valutaspekulation i tilfælde af uro, indflydelse på den fælles penge- og valutapolitik samt større indflydelse på det øvrige økonomiske-politiske samarbejde. Nej-siden affærdigede omgående rapporten som bestilt arbejde og kritiserede brugen af skatteydernes penge til propaganda for kun den ene side i debatten.

Den 8. maj præsenterede Dansk Udenrigspolitisk Institut (DUPI) den rapport, som Folketingets Europaudvalg i september 1999 havde bestilt om udviklingen i EU siden 1992 på de områder, der er omfattet af de danske forbehold. Det var rapportens konklusion, at med den hast hvormed EU-samarbejdet udviklede sig, løb Danmark en alvorlig risiko for at blive reduceret til et B-medlem, hvis forbeholdene blev opretholdt, og at Danmark også risikerede at miste indflydelse på områder, der ikke var omfattet af forbeholdene. Rapporten blev selvfølgelig positivt modtaget af ja-siden og negativt modtaget af nej-siden.

Det modsatte var tilfældet med offentliggørelsen den 24. maj af rapporten fra formandskabet for Det Økonomiske Råd, Vismandsrapporten. Samlet set vurderede vismændene, at de snævert økonomiske konsekvenser ved et medlemskab af ØMUen var små og usikre, samtidig med at de fremførte, at det var vanskeligt objektivt at bestemme konsekvenser af politiske forhold såsom medbestemmelse og suverænitetsafgivelse. Kort sagt: afstemningen den 28. september handlede først og fremmest om politik og knap så meget om økonomi. Med den melding fra en institution, der nød stor respekt i offentligheden for sin saglighed og integritet, var det klart, at kampagnen fra ja-siden, som tordnede imod rapportens indhold, blev tvunget til at nuancere sin strategi, en strategi som netop hidtil havde baseret sig på hovedsagelig økonomiske argumenter. Nej-siden derimod tog rapporten som dokumentation

for, at det den hele tiden havde hævdet – at ØMUen var et politisk projekt – var rigtigt.

Grunden til ja-sidens meget negative modtagelse af vismandsrapporten skal i høj grad også ses på baggrund af udviklingen i de løbende meningsmålinger. Ved udgangen af juni måned viste de fleste målinger, at der var et – omend spinkelt – flertal af vælgere, der sagde, at de ville stemme nej. Opinionsudviklingen i denne tidlige fase af kampagnen kunne derfor godt minde om situationen forud for afstemningen i juni 1992. Det var i øvrigt et interessant træk, at andelen af nej-stemmer blandt de borgerlige vælgere var større, end den havde været ved de tidligere folkeafstemninger. Østrigsagen blev af de borgerlige politikere angivet som en væsentlig forklaring på den udvikling, men også at Socialdemokratiet stedse fremførte, at EU var et socialdemokratisk projekt.

1990'ernes folkeafstemninger havde skabt alvorlig uenighed i Socialistisk Folkeparti mellem de såkaldte traditionalister og fornyere. Også denne gang opstod der problemer i partiet, men paradoksalt nok var det fordi partiets kompetente organer nu stod fuldstændig samlet om at anbefale et nej. De ledende kræfter, der i 1998 havde anbefalet et ja forud for afstemningen om Amsterdamtraktaten, for eksempel Steen Gade og Christine Antorini, havde forladt deres ledende poster i partiet og trukket sig ud af partipolitik. Fornyer-fløjen var dermed blevet markant svækket. I folketingsgruppen var det kun partiets miljøpolitiske ordfører Jørn Jespersen, der med det samme erklærede, at han ville stemme ja, og andre, der delte hans holdning – blandt andet Villy Dyhr og Kirsten Auken Nielsen – ville ikke opstille til hovedbestyrelsesvalget på partiets landsmøde den 19.-21. maj. På dette møde blev den mere EU-venlige fløjs nederlag klart og entydigt demonstreret. Med 245 for og kun fire imod besluttede landsmødet at anbefale et nej den 28. september. Holger K. Nielsens

karakteristisk af den massive opbakning bag partitoppens anbefaling på Socialdemokratiets ekstraordinære kongres nogle uger forinden som værende udtryk for sovjetiske tilstande, måtte han nu indrømme nok ikke var så gennemtænkt.

Det interessante ved valget til hovedbestyrelsen var, foruden at trods alt to fra den EU-venlige fløj blev indvalgt, at det kun med nød og næppe lykkedes gruppeformand Jes Lunde at opnå valg. Topscorer blev socialordfører Villy Søvndal. Førstnævnte opfattedes som tilhørende den pragmatiske fløj i partiet, sidstnævnte som tilhørende partiets venstrefløj. Dette, sammen med partiformandens markante kritik af regeringens politik for ikke at være offensiv nok på de sociale og øvrige velfærdsstatslige områder, efterlod det indtryk, at der på landsmødet var sket en drejning af partiet i en mere venstreorienteret og principfast retning. Denne opfattelse underbyggedes af de følgende ugers begivenheder.

Det var sædvane, at partiets formand for folketingsgruppen var medlem med stemmeret af forretningsudvalget. Den 27. maj besluttede hovedbestyrelsen imidlertid mod partiformand Holger K. Nielsens anbefaling med stemmerne 26-10 at indvælge Aage Frandsen i forretningsudvalget fremfor Jes Lunde. At hovedbestyrelsen havde ændret forretningsordenen således, at både formand og næstformand – læs Jes Lunde og Aage Frandsen – automatisk havde sæde i forretningsudvalget, den ene dog uden stemmeret, ændrede ikke ved, at det var et nederlag, der var til at tage at føle på. Nederlaget betragtedes af nogle som en sejr for de kræfter i partiet, der var utilfredse med den pragmatiske og forhandlingsvenlige linie partiet havde anlagt i de senere år med de deraf følgende mange omfattende forlig med regeringen. Jes Lunde advarede mod, at partiet igen hoppede op i hængeskøjlen og udviklede sig til et halehæng til Enhedslisten. Den udlægning benægtedes

dog kraftigt af andre med henvisning til, at Aage Frandsen nok var den SF-politiker, der havde indgået flest forlig. Hvorom alting er, så var der ballade. Den fik yderligere næring, da medlem af folketingsgruppen Anne Bastrup på TV2 beskyldte Jes Lunde for at være doven i forhold til det organisatoriske arbejde i partiet. Den 31. maj måtte Holger K. Nielsen på et forretningsudvalgsmøde tale dunder til partifællerne for at undgå, at partiet fik »konservative tilstande«, ligesom han fastslog, at partiets politiske linie var uændret.

Næste akt i det som mere og mere lignede en gedigen fløjkamp indtraf, da det den 4. juni blev kendt, at europaparlamentarikeren Pernille Frahm søgte opstilling som folketingskandidat i den sikre Østre Storkreds, hvor højrefløjens kandidat Anne Grete Holmsgaard også søgte opstilling. Pernille Frahms begrundelse for at opstille var, at hun af private grunde ikke længere ønskede at være medlem af Europaparlamentet. Anne Grete Holmsgaards støtter godtog selvfølgelig ikke denne begrundelse. En så erfaren politiker som Pernille Frahm kunne selvfølgelig ikke være uvidende om hvilke konsekvenser det ville have, at hun lige på det tidspunkt søgte opstilling i netop den kreds, når andre gode kredse efter deres mening var til rådighed. De fandt derfor, at det var en veltilrettelagt strategi fra venstrefløjens side for at forhindre deres kandidat i at blive valgt til Folketinget. Også Jørn Jespersen havde fået en modkandidat. Det samme havde Margrethe Auken, som kraftig havde kritiseret venstrefløjen for at operere taktisk i kulisserne. Ord som krigserklæring og udrensning fandt vej til avisernes spalter, når udtalelser fra kombattanterne om udviklingen i Socialistisk Folkeparti blev refereret.

I Dansk Folkeparti nøjedes man ikke med ord. Her skred man til handling. Partiledelsen havde aldrig lagt skjult på, at den under ingen omstændigheder ville tolerere, at partiinterne

overensstemmelser blev viderebragt til og debatteret i pressen. Skete det, uddelte partiledelsen advarsler til de formastelige og i tilfælde af, at de ikke holdt inde med kritikken, blev de ekskluderet af partiet. Den centrale styring af partiet var markant, og det var ikke alle på det lokale partiniveau, som var tilfredse med det. Således forlod den 7. januar to af partiets medlemmer af Københavns Borgerepræsentation partiet og gik over til Venstre. Også tre byrådsmedlemmer i Køge, amtsformændene i Storstrøms og Viborg amter samt flere byrådsmedlemmer havde forladt partiet, og der var uro i Sønderjyllands amt og i Århus. Et gennemgående kritikpunkt var utilfredshed med den stramme topstyring. Det foranledigede partiformand Pia Kjærsgaard til i juninummeret af partibladet Dansk Folkeblad under overskriften »Topstyring? – Ja, naturligvis...« at fastslå, at trods dette ville topstyringen fortsætte, og at medlemmer som gik til pressen med partiintern uenighed ville få det gule, eventuelt det røde kort. Således skrev hun blandt andet, at opdagede hovedbestyrelsen, at »kendte anarkister, kværuanter, landsbytosser, lykkeriddere eller facister« indmeldte sig i partiet, så fik de pengene tilbage, og fandt man senere ud af, at nogle af de nævnte kategorier alligevel var kommet ind, fik de det røde kort. Hendes begrundelse for at fastholde denne linie var, at Dansk Folkeparti for alt i verden ikke måtte komme i samme situation, som Fremskridtspartiet havde været i siden dets stiftelse. Med en medlemsfremgang fra omkring 3.000 til omkring 6.300 siden partiets sidste årsmøde, var det ganske simpelt nødvendigt i opbygningsfasen af et nyt parti med dertilhørende organisation at have fast hånd i hanke med kandidatopstillinger, sammensætningerne af de lokale bestyrelser, mv. Og frem for alt var det afgørende at undgå offentlige skændier.

Reaktionerne blandt nogle af partiets lokale tillidsfolk på ordvalget – især landsbytosser – var stærk. De kritiserede offentligt partiformanden, meldte sig ud eller fik de obligate

gule og røde kort. Nogle af dem, der forlod partiet, gik over til Det Liberale Højre, et parti dannet af udbrydere fra Fremskridtspartiet efter dets kaotiske landsmøde i 1999. Oprøret i Dansk Folkeparti bredte sig, men blev dog først virkelig alvorligt, da det nåede til folketingsgruppen, hvor Inge Refshauge og Mogens Andreassen blev citeret i pressen for kritiske udtalelser om topstyringen. Hermed var den stramme linie virkelig blevet udfordret: Ville partiledelsen fastholde den med den konsekvens, at den kunne blive nødt til at ekskludere medlemmer af folketingsgruppen? Tilsyneladende ja. Præcis samme dag som deres udtalelser var bragt, henholdsvis den 12. og 13. juni, afsendte hovedbestyrelsen en skriftlig advarsel til dem begge underskrevet af næstformand Poul Lindholm Nielsen. Det afholdt dem dog ikke fra at gentage kritikken. Pia Kjærsgaard var på ferie, hvilket fik nogle i partiledelsen til at antyde, at aktionen var nøje timet og planlagt. Interessen i den henseende samlede sig om en af partiets medstiftere Ole Donner.

Den 20. juni vedtog hovedbestyrelsen at fragte Inge Refshauge og Mogens Andreassen deres poster som henholdsvis socialordfører og arbejdsmarkedsordfører. Desuden fik folketingsmedlemmerne Svend Aage Fauherholdt og Ole Donner en påtale for partiskadelige virksomhed. Hovedbestyrelsen havde således valgt ikke at ekskludere Inge Refshauge og Mogens Andreassen. Det var kendt inden mødet, at Inge Refshauge ikke ville genopstille til Folketinget, og at Mogens Andreassen ikke ville blive genopstillet af hans kreds. Endnu nogle eksklusioner ville skabe yderligere dårlig medieomtale, hvorimod en satsning på, at de selv ville forlade partiet trods alt ville fremstå mindre hårdhændet. Den 21. juni afholdt Inge Refshauge, Svend Aage Fauherholdt og Ole Donner et pressemøde. Her meddelte Inge Refshauge, at hun med øjeblikkelig virkning meldte sig ud af partiet og blev løsgænger. De tre andre ville blive. Mogens Andreassen, som var på rejse

med arbejdsmarkedsudvalget i Canada, lod gennem Ole Donner oplyse, at han ikke agtede at nedlægge sin post i Folketingets arbejdsmarkedsudvalg. Ole Donner krævede desuden på mødet, at partiets i hans øje alt for magtfulde pressechef, Søren Espersen, blev udelukket fra møder i Folketingsgruppen.

Dermed var det klart, at det ikke var lykkedes for partiledelsen at skabe ro, tværtimod. Den 23. juni sendte hovedbestyrelsen en skriftlig advarsel til Ole Donner for illoyal optræden og Mogens Andreasen nægtede at mødes med gruppeformand Kristian Thulesen Dahl. Han ville først drøfte problemerne på partiets sommergruppemøde den 1. og 2. augsut, så alle i gruppen kunne høre, hvad der blev talt om. Tilliden kan ikke just siges at have været fremherskende. Kristian Thulesen Dahl lod herefter forstå, at Poul Andreasen slet ikke ville få nogle ordførerskaber overhovedet, hvis han ikke med det samme accepterede hovedbestyrelsens beslutning om at nedlægge hans udvalgspost. Det skete ikke, og den 7. juli blev han ekskluderet. To dage forinden havde Ole Donner meddelt, at han meldte sig ud af det parti, han havde været med til at stifte i 1995. I løbet af godt en måned var Dansk Folkepartis folketingsgruppe reduceret fra 13 til 10.

Den omkostning havde partiledelsen været parat til at betale for at undgå, hvad den betragtede som en videreførelse af Fremskridtspartiets selvødelæggende partikultur. Blev der ikke grebet konsekvent og hurtigt ind, kunne det skræmme de socialdemokratiske og borgerlige vælgere, som partiet hidtil havde haft stor succes med at tiltrække. Det kunne også kollidere med den mere langsigtede strategi om at opbygge et pålideligt og troværdigt parti med orden i egne rækker, der kunne indgå kompromisser og overholde indgåede aftaler og dermed efterhånden opnå direkte parlamentarisk indflydelse.

Folketinget havde med de sidste eksklusioner og udmeldelser fået i alt fire løsgængere (Frank Dahlgaard var den første). Dertil kan vel om ikke i formel så dog i reel henseende lægges Frihed 2000's fire medlemmer. Det var et usædvanligt højt antal. Dermed begyndte det at blive interessant for de andre partier, hvordan disse otte MF'ere ville stille sig, når Folketinget skulle fordele udvalgsposter ved det nye folketingsårs begyndelse den første tirsdag i oktober.

Samarbejds- og konfliktmønstret ændrede sig ikke i dette halvår. Der blev ikke gennemført større reformer, som kunne medføre en ændring. Udover vedtagelsen af regeringens udlændingepakke den 19. maj med bredt flertal havde regeringen den 28. marts indgået et mediepolitisk forlig med Socialistisk Folkeparti og Centrum-Demokraterne. Kernen i det omfattende forlig var licensforhøjelse, forbud mod reklamer rettet mod børn omkring børneudsendelser samt etableringen af to radiokanaler, der begge skulle sendes i udbud. Det ene af dem skulle udbydes som en nuanceret public service kanal, og den anden ville blive solgt til den højest bydende og var et brud på Danmarks Radios monopol på landsdækkende radionyhedsudsendelser. Det politisk interessante var, at det endnu en gang var lykkedes regeringen at få Centrum-Demokraterne over på sin side. Venstre og Det konservative Folkeparti var stærkt fortørnede med forliget og Centrum-Demokraternes adfærd, og det blev ikke bedre af, at Mimi Jakobsen den 31. marts fremførte, at hendes partis foretrukne regeringskonstellation stadig var en socialdemokratisk, radikal, konservativ, CD regering. For Venstre var det ikke en velkommen udmelding. Det var ikke det firkløver, Anders Fogh Rasmussen gerne så dannet efter næste valg. De konservative afviste klart tanken.

Medens regeringen således kunne glæde sig over støtten fra midten, så varslede forløbet af Socialistisk Folkepartis og Enhedslistens

landsmøder en skærpelse af de betingelser den kunne forvente, de to partier ville stille under de kommende finanslovsforhandlinger til efteråret. På det tidspunkt ville det næste folketingsvalg være rykket nærmere, og det plejer som bekendt at skærpe trangen til profilering og vanskeliggøre klimaet for indgåelse af kompromisser og omfattende aftaler. Venstre og de konservative ville nok ikke være interesseret i en finanslovsaftale så tæt på næste valg. Centrum-Demokraterne kunne næppe holde til endnu en gang at gå sammen med venstrefløjen, hvis hjælp regeringen kun

skulle regne med, hvis en aftale indeholdt en kraftig social genopretning. Derfor var der da også allerede rygter om, at statsministeren efter et ja ved folkeafstemningen den 28. september ville benytte den succes til ved Folketingets åbning at udskrive nyvalg. Men om det ville blive et ja var ved indgangen til juli måned meget tvivlsomt. Men kampagnen tog på sommerferie, og når den for alvor blev genoptaget i august kunne meget forandres.

Manuskriptet afsluttet 4. september 2000.